

тиці [45]. З цієї думкою не можна не погодитися.

Підсумовуючи сказане вище, слід зазначити, що розглянуті нами прийоми психологічного впливу при проведенні допиту і запропоновані рекомендації для їх правильного використання слідчими, дозволить успішно виконувати завдання з розслідування кримінальних справ. Безумовно, запропоновані нами прийоми не можна розглядати як остаточно сформульовані та систематизовані, і тому подальші розробки з цього питання заслуговують на увагу.

## 2.2 Тактика психологічного впливу під час обшуку

Нарівні з іншими слідчими діями, у викритті винних і встановленні істини по кримінальній справі велику роль відіграє обшук, у процесі проведення якого слідчий виявляє і вилучає знаряддя злочину, цінності, здобуті злочинним шляхом, речові докази та інші об'єкти, які мають значення для розслідування справи.

Конституція України (ст. 30) та ст. 177 КК України гарантують недоторканність житла громадян, відповідно до цього обшук має бути проведено згідно з мотивованою постановою суду.

Як було зазначено вище, у процесі будь-якої слідчої дії, у тому числі й обшуку, його учасники спілкуються між собою і впливають один на одного певним чином. Тому тактика обшуку тісно пов'язана з правомірним та цілеспрямованим впливом на його учасників.

Вплив слідчого на учасників обшуку відбувається у рамках кримінально-процесуальних відносин, а процесуальний порядок його проведення передбачається статтями 177, 180, 181, 183, КПК України.

Безумовно, обшук має примусовий характер стосовно особи, у помешканні якої він проводиться, є втручанням в її особисте життя. І як свого часу правильно застерігав російський юрист О.Ф. Коні: «Ці слідчі дії вносять таку смуту в життя чесної людини і у ставлення до неї оточуючих, що мають виконуватися з особливою обережністю.» [46].

Працівники слідства при проведенні обшуку мають зберігати спокій, витримку, емоційну стабільність поведінки,

бути ввічливими. На це ще з давніх давен звертали увагу вчені-юристи та практики [47].

Перш ніж провести обшук, слідчий повинен до нього ретельно підготуватись (якщо він не здійснюється в умовах невідкладності) — вивчити особу обвинуваченого, його професію, звички, характер, планування житлових і нежитлових приміщень, особливості їх експлуатації, характер ремонтних робіт (якщо такі проводяться) тощо. Особливу увагу слід приділяти психолого-соціальним особливостям особи, бо людина, яка щось приховує, так чи інакше це робить за стереотипами свого світогляду, характеру, професії, навичок та соціальних установок.

Слушною є думка криміналіста-практика А.Х. Кежояна, який стверджує, що «для успішного проведення обшуку важливою є поінформованість слідчого про особу, яка підозрюється, її професійні якості, які часто визначають вибір злочинцем місць укриття знярядь злочину, предметів, цінностей і документів, способу їх маскувannya тощо» [48].

Перед проведенням обшуку слідчий повинен поставити себе на місце особи, яка приховала те, що потрібно знайти. На це вже давно звертали увагу криміналісти. В.І. Громов наголошував: «Треба поставити себе на місце особи, яка обшукується, врахувати її психологію, її професію, побут, характер та звички і поставити собі запитання: куди б заховав, або спробував сам заховати предмет, що розшукується, той хто проводить обшук якби сам жив у такій самій обстановці та умовах і мав би такий же рівень розвитку, професійні навички і здібності, що й обшукуваний» [49].

Необхідно наголосити, що про властивості особи, які проявляються у продуктах діяльності людини, ми не завжди

можемо скласти уявлення, і це знижує ефективність обшуку (крім інших причин).

З 118 кримінальних справ, вивчених нами, відповідно яких проводився обшук, у 30 справах обшук дав позитивні результати (було знайдено і вилучено шукане), а у 14 справах облаштування тайників свідчило про те, що вони зроблені професійно, тобто людиною, яка має певні професійні знання та якості. Враховуючи, що ці 118 кримінальних справ є деякою мірою показовими, то можна зробити висновок, що приблизно у 12% випадків приховування від правосуддя викрадених об'єктів звичайно здійснювалося з використанням спеціальних навичок особи, яка у цьому зацікавлена і безпосередньо виконувала.

Практично це означає, що, по-перше, на рівні виявлених сьогодні детермінантів, способи приховання не завжди пов'язані з професійними навичками особи і в багатьох випадках викрадене переховується в такому місці і таким способом, що не можна визначити, на перший погляд, відношення до професії і спеціальних навичок, а по-друге, необхідно провести комплексне дослідження для визначення умовно-рефлекторної залежності між філо- і онтогенетичними властивостями особистості, типологічними і специфічними особливостями її поведінкових актів, вчинків, технічних дій. Така залежність, безумовно, існує і, будучи пізнаною, вона допоможе значно закріпити наукові основи обшуку.

Необхідно звернути увагу на складові психологічної суті проведення обшуку, які пропонує В.О. Коновалова — це збір інформації стосовно особи, у якої може бути проведений обшук, рефлексне керування і висунення розшукових вер-

сій. При цьому вона виділяє безпосереднє рефлексне (у процесі обшуку) і опосередковане (до його початку) керування. Опосередковане полягає у виборі його напрямку у зв'язку з визначенням певного комплексу можливих схованок викрадених предметів. Безпосереднє рефлексне керування у процесі обшуку додає нового значення, що доповнюється обстановкою, яка склалася на момент обшуку і ймовірною можливістю негайної перевірки версій, що виникли, з одного боку, поведінкою особи, яка обшукується, і сукупністю реакцій обшукуваного та оточуючих на дії того, хто обшукує, з іншого [50].

Сам процес проведення обшуку, обстановка, в якій він відбувається, безумовно передбачають певні взаємостосунки між слідчим і особою, у якій він проводиться, відбувається взаємний обмін інформацією та психологічний вплив один на одного. У цьому процесі обов'язково реалізуються наміри слідчого. Слідчий повинен будувати ідеальні моделі дій особи, у якій проводиться обшук, і нерідко рішення окремих намірів визначається моделюванням мислення і дій інших осіб, які створили або що можуть створити ситуацію, суть якої має бути встановлена [29].

У чому ж полягає і як здійснюється психологічний вплив при проведенні обшуку?

На нашу думку, певний психологічний вплив здійснюється слідчим вже перед самим початком обшуку, коли він пропонує особам, у яких проводиться ця слідча дія, віддати зазначені у постанові предмети добровільно. Цей процесуальний обов'язок слідчого має значне тактико-психологічне навантаження. Практика знає багато прикладів, коли подіб-

на пропозиція слідчого після відомої внутрішньої боротьби обшукуваного сприяла добровільній видачі викрадених ним предметів. Так, один з слідчих, проінтерв'ююваних нами, наводить приклад, коли він розслідуючи крадіжку, вирішив провести обшук за місцем проживання дружини підозрюваного М. Свою причетність до крадіжки М. категорично заперечував, а слідство серйозних доказів його вини у своєму розпорядженні не мало. Дружина про арешт його не знала, оскільки М. повідомив її, що виїжджає у відрядження. Коли слідчий прийшов у квартиру М., то пояснив у загальних рисах суть справи, пред'явив постанову на обшук, і перелічивши викрадені її чоловіком речі, запропонував видати їх добровільно, звернувши її увагу на доцільність такої видачі викраденого, оскільки її чоловіка вже заарештовують. Дружина М., деякий час розмірковувала і після того, як слідчий повторно наголосив на цій обставині, вона показала, де сховані речі, які пізніше були впізнані потерпілими. Але цей прийом «спрацьовує» значно рідше очікуваного.

За вивченими кримінальними справами, у тих випадках, коли проводився обшук, лише у 10,1 % випадків особи, які обшукувалися, після такої пропозиції видавали викрадені ними речі добровільно, причому у 7,3 % випадків при обшуках, що проводилися після добровільної видачі, були знайдені й інші викрадені речі, які вони намагалися приховати.

Необхідно наголосити, що такий прийом психологічного впливу часто застосовується формально, оскільки серед практиків існує думка, що злочинець так, чи інакше не видасть добровільно викраденого, і ця пропозиція є лише зайвою втратою часу. Вважаємо, що у цьому існують певні ре-

зерви для підвищення ефективності та результативності обшуку. Існують об'єктивні психологічні передумови, згідно з якими своєчасне, ретельно підготовлене та добре поставлене і акцентоване, з урахуванням індивідуальних якостей характеру особи, яка обшукується, застосування даного прийому має поліпшити загальні умови обшуку і його результативність.

Якщо слідчий, в процесі добровільної видачі помічає у поведінці особи нещирість, квапливість, зайву запобігливість, то як часто буває на практиці, незважаючи на добровільну видачу викраденого, виконує свої дії за планом обшуку, що, у свою чергу, дає позитивні результати [51]. Один із інтерв'ююваних працівників слідства наводить такий приклад. Розслідуючи кримінальну справу про крадіжку автозапчастин, слідчий вирішив провести обшук за місцем проживання підозрюваного і, коли він прибув на його квартиру, то запропонував йому добровільно видати викрадене. У відповідь на цю пропозицію, підозрюваний видав 16 розподілвалів до автомобіля «Жигулі», причому зробив він з великою старанністю і готовністю. Це якоюсь мірою насторожило слідчого і він почав ретельно проводити обшук у квартирі підозрюваного. У результаті було виявлено і вилучено велику кількість дефіцитних запчастин до автомобіля «Жигулі» (хрестовини і поршневі кільця). На черговому допиті підозрюваного на поставлене йому запитання, чому він відразу не віддав всі до останньої викрадені запчастини, той відповів, що був переконаний в тому, що слідчий після добровільної видачі частини викраденого задовольниться цим і не буде більше проводити обшук.

Безумовно, несподіване втручання в життя особи, у якій проводиться обшук, нерідко призводить до виникнення у відносинах між підозрюваним і слідчим конфлікту. Деякі автори пропонують для попередження конфлікту залучати осіб, які обшуковуються, до обшуку у власній оселі.

Зокрема А.В. Дулов з цього приводу висловлюється так: «Як правило, внаслідок впливу слідчого, залучення осіб, які обшуковуються, у дії, спрямовані на огляд окремих об'єктів, відкривання шухляд, шаф, перенесення на прохання слідчого білизни і т.ін., конфлікт припиняється» [24]. Певна річ цей психологічний вплив може створити короточасну співдію, що дозволяє досягти іноді позитивних результатів у вирішенні конфліктів, але негативні наслідки такої «співпраці» є досить серйозними і очевидними, через що зазначена рекомендація не може не викликати рішучих заперечень.

Аргументуючи це заперечення, можемо наголосити, що особа, яку слідчий «включає» у роботу з обшуку, що проводиться у неї, може (і що підтверджує часто слідча практика) зробити спробу або й знищити окремі докази, переховати їх, або взагалі викинути. Не виключено, що ця особа, відкривши схованку витягне звідти зброю і застосує її як проти слідчого або інших учасників обшуку, так і проти себе. Іншою причиною недоцільності залучення до обшуку осіб, які обшуковуються полягає в тому, що ці дії (перестановка окремих речей і предметів, відкривання окремих шухляд, дверей, замків і схованок) звичайно сприятиме зняттю напруження, хвилювання особи, зниженню її реакції на «критичні моменти обшуку», до яких наближається слідчий, але тим самим звести нанівець можливість спостерігати та оцінювати поведінку особи, яка обшукується.

Справедливою є думка В.А. Оровера, відносно того, що слідчий має знати і розуміти психологію особи, яка обшукується, тому, що у одній і тій же ситуації люди поведуться по-різному, «одні будуть мимоволі проявляти зовні свій психологічний стан, інші ж можуть «взяти себе в руки» і приховати його» [52]. Тим більше це є важливим тому, що у багатьох випадках слідчий внаслідок обставин, що створюються в умовах обшуку, практично не має змоги вивчити психологію особи і йому важко буває заздалегідь спланувати правильні шляхи психологічної взаємодії при обшуку.

У процесі обшуку психологічний вплив має взаємний характер. Необхідно враховувати можливості негативного впливу на дії та поведінку слідчого обстановки, в якій відбувається обшук. На поставлені запитання опитувані нами слідчі майже всі відповіли, що найдискомфортнішим у психологічному відношенні є обшук (65,1 %). Безумовно, що це є одним з негативних чинників, що знижують ефективність обшуку.

Ф.В. Глазирін радить, щоб спостереження за обвинуваченим було малопомітним і ненав'язливим [33]. Безумовно, що спостерігаючи за поведінкою обшукуваного, за виразом його обличчя, можна помітити певні емоційні вияви міміки, вегетативні реакції, зміни голосу. Ці ознаки найкраще можна помітити під час мовного контакту з даною особою, що нерідко можуть «підказати» місце, де сховані викрадені предмети. Так один із слідчих, під час опитування, навів такий приклад. Розслідуючи розкрадання грошових коштів на одній заготовчій плодоовочевій базі, він вирішив провести обшук за місцем проживання підозрюваного Н., який працював там заготів-

льником. Обшук його співучасників, проведений у них раніше, позитивних результатів не дав. Були підстави вважати, що гроші та облікова документація зберігаються у Н. вдома. Під час обшуку слідчий непомітно спостерігав за поведінкою дружини Н., яка на пропозицію про добровільну видачу грошей і документів, викрадених її чоловіком, відповіла, що нічого про них не знає, а у будинку нічого чужого, а тим більше краденого — немає. Проведений обшук результатів не дав (відразу було обстежено лише кімнати), а потім, коли один з оперативних працівників у коридорі оглядав голову оленя на стіні (підозрюваний був мисливцем), слідчий помітив, як дружина Н. хвилюється і мимоволі покусує губи. Оглянувши голову оленя, оперативник висловив свою думку відносно оригінальності цієї речі після чого повісив її на місце. Дружина підозрюваного, не звертаючи уваги на свої дії, полегшено зітхнула. Слідчий, спостерігаючи за нею, вирішив сам оглянути цю річ і підійшовши, зняв її з цвяхів і почав ретельно оглядати, відклеїв з тильного боку фанеру і побачив маленький тайник, з якого він витяг сховані гроші та підроблені накладні на заготовлю і реалізацію продукції. Таким чином було знайдено викрадене.

На нашу думку, тактично правильним буде застосування даного прийому психологічного впливу неодноразово: коли при наближенні до певних місць або предметів у особи змінюється поведінка, проявляються певні нервові рухи або реакція, то з тактичних міркувань слід залишити цей момент непоміченим, а проводити пошук далі, оглядаючи інші предмети та приміщення. Через деякий час треба повернутися на те ж саме місце, і при цьому спостерігати за реакцією

особи, яка обшукується, щоб пересвідчитися у правильності своїх припущень.

В.О. Коновалова звертає увагу на те, що реакція особи, яка обшукується, на подразник (мається на увазі поведінка слідчого) може бути виражена зовні зміною кольору шкіри особи, заїканням, тремтінням рук, виділенням поту тощо, що приховати практично неможливо. Інші ж реакції, що проявляються у покашлюванні, потиранні рук, стисканні зубами олівця тощо, обшукувані регулюють власною волею, можуть бути приховані від слідчого [50].

Неуважність слідчого під час обшуку та неналежне керування обшуком може призвести до небажаних наслідків. Черговий приклад з слідчої практики з цього приводу. Проводячи обшук у квартирі обвинуваченого, слідчий та інші його учасники неухважно поставилися до переміщення по квартирі членів сім'ї особи, яка обшукувалася, внаслідок чого дружина обвинуваченого непомітно поклала в пальто слідчого, яке висіло у коридорі, велику суму грошей. Наприкінці обшуку слідчий запитав у присутніх чи є у них які-небудь відносно проведеного обшуку, зауваження, на що дружина обвинуваченого зухвало відповіла, що вона бачила як слідчий непомітно поклав у кишеню свого пальта знайдені ним при обшуку гроші, назвала суму, кількість і номінал купюр і поставила вимогу, що б ці гроші вийняли з кишені слідчого у присутності понять [54].

Відносно результатів спостережень під час обшуку, які можуть бути використані слідчим для досягнення бажаних результатів, висловлювалися багато вчених-криміналістів.

Вважаємо, що важливим моментом при проведенні об-

шуку є застосування технічних засобів, що матиме певний психологічний вплив на осіб, у яких він проводиться. Слідчий зобов'язаний повідомити підозрювану особу про те, що у процесі обшуку будуть використовуватися технічні засоби та різні пошукові прилади. Іноді сам факт повідомлення про застосування пошукових приладів, спонукає обвинуваченого до добровільної видачі шуканих предметів. При вивченні кримінальних справ було з'ясовано, що під час обшуку рідко застосовуються науково-технічні засоби (у 8,3 % випадків). Причиною є відсутність у слідчих не лише знань та навичок їх застосування, а й пошукових приладів у їх розпорядженні і деякою мірою внаслідок цього небажання їх застосовувати, що на їх думку не може дати позитивних результатів.

Ми вже розглядали психологічний аспект застосування науково-технічних засобів, питання про застосування їх у процесі обшуку. Слушною відносно цього питання є думка В.А. Оровера про те, що застосування науково-технічних засобів під час обшуку впливає певним чином на всіх учасників обшуку, у тому числі й на слідчого [52]. А від цього певною мірою залежить кінцевий результат цієї слідчої дії.

Як свідчить слідча практика, у більшості випадків під час обшуку застосовуються у якості пошукових приладів звичайні металошукачі, а у деяких випадках і трупощукачі. Певний позитивний результат при застосуванні психологічного впливу досягається у той момент, коли пошуковий прилад наближається до місць приховування викраденого. Це визначається шляхом спостереження за поведінкою особи, що обшукується. За словами одного із слідчих, який брав

участь в опитуванні, він, розслідуючи вбивство, вирішив зробити обшук на квартирі рідного брата підозрюваного Ж. Мета обшуку підозрюваного полягала у пошуку пістолета марки «ТТ», який був застосований при вчиненні злочину. Обшук квартири Ж. позитивних результатів не дав. Перед початком обшуку у квартирі брата Ж. йому було запропоновано віддати пістолет, якщо він у нього зберігається, але той відповів, що пістолета у нього немає. Слідчий після цього попередив його про те, що для пошуку буде використано металошукач і попросив фахівця пояснити обшукуваному принцип дії цього приладу, а сам при цьому уважно спостерігав за виразом його обличчя, поведінкою і помітив невелике хвилювання господаря квартири. Фахівець за допомогою металошукача почав обстежувати всі кімнати, далі — комору, де було багато металевих предметів, повідомив присутніх, що прилад подав сигнал, і це повідомлення збентежило обшукуваного, який не витримав напруження і промовив: «Досить, я покажу, де сховав пістолет». З цими словами він витяг пістолет з тайника у кутку комори, що був облаштований під паркетом. У цьому випадку застосування металошукача у процесі обшуку психологічно вплинуло на обшукуваного і той змушений був показати, де сховав зброю.

Але тут важливо наголосити на тому, що в будь-якому випадку слідчий не повинен вводити в оману особу, у якої має бути проведений обшук, переконуючи її у можливостях технічного засобу, яких насправді він не має.

Обстановка обшуку посилює дію психологічного впливу використанням виявлених в його ході викрадених предметів, пред'явленням їх особі, у якої проводиться обшук,

негайно після їх виявлення. Постановка запитань для з'ясування значення та суті цих предметів у деяких випадках сприяє отриманню бажаних результатів обшуку.

О.О. Закатов та А.Є. Ямпольський стверджують, що виявлення у ході обшуку предметів, що розшукуються, чинить сильний психологічний вплив на осіб, у яких він проводиться, і це викликає у останніх озлобленість і агресивність, або ж почуття безвихідності та розгубленості, і пропонують безпосередньо після обшуку допитати цю особу [55].

Ефективним може бути демонстрація слідчим його поінформованості про умови життя особи, яка обшукується. Цей прийом психологічного впливу рекомендує В.Л. Васильєв [56]. Його застосування є доцільним, коли слідчий має певні оперативні дані. Але використовувати їх потрібно залежно від ситуації та індивідуальних особливостей особи, яка обшукується. Не завжди цей прийом може дати позитивний результат. Особа, яка обшукується, з розмови слідчого робить висновок, що той багато знає про нього, що спонукає його до зізнання. Слід бути дуже обережним при використанні оперативних матеріалів, щоб не поставити під загрозу розкриття методів оперативної роботи та джерела отримання відомостей.

Значний психологічний вплив під час обшуку має на обшукуваного несподіваність його проведення. Безумовно, з тактичних міркувань обшук завжди має бути несподіваним для тих осіб, у яких він буде проводиться. Аналізуючи питання застосування прийому несподіваності проведення обшуку, М.І. Кулагін звертає увагу слідчих на те, що несподівана поява працівників міліції позбавляє особу яка

обшукується, можливості повідомити співучасників про це, озброїтися, сховати предмети, вжити заходів для чинення опору або взагалі втекти [57].

Якщо слідчий має припущення, що підозрюваний або обвинувачуваний приховує викрадене або здобуте злочинним шляхом, він повинен провести обшук терміново, несподівано і одночасно у всіх, хто підозрюється або обвинувачується.

Згідно зі статистикою найрезультативнішими були обшуки, проведені зранку. Це пояснюється тим, що у цей час найефективніше спрацьовує чинник раптовості.

Розслідуючи розкрадання державного майна в особливо великих розмірах, вчинене у об'єднанні «Хімволокно», слідчий відразу ж після порушення кримінальної справи прийняв рішення несподівано для підозрюваних провести одночасно у всіх обшук за місцем проживання. Обшук вирішено було провести о шостій годині ранку. Цей тактичний хід дав позитивний результат — було вилучено велику суму грошей готівкою, а також вироби із золота,ощадні книжки, чорнові записи руху товарно-матеріальних цінностей та інша документація. Все це надалі сприяло викриттю винних у вчиненому злочині.

Якщо є можливість у ході одночасного обшуку у декількох осіб обмінюватися між групами, що проводять обшук, інформацією про те, що саме виявлено, то це можна використати в подальшому проведенні слідчих дій. Іноді повідомлення особі, яка обшукується про те, що вже знайдено викрадене у інших співучасників, здійснює відповідний психологічний вплив. Опитані нами практичні працівники

слідства говорили про успішне застосування такого прийому і наводили багато прикладів зі своєї практики.

«Словесна розвідка» у процесі обшуку [43], також сильно впливає на психологію обшукуваних завдяки чому досягається певний позитивний результат. «Суть цього прийому, — наголошує А.В. Дулов, — полягає в тому, що слідчий повідомляє присутніх на обшуку про перехід «в іншу кімнату» для того, щоб простежити за поведінкою і реакцією особи, яка обшукується» [24].

Ф.В. Глазирін з цього приводу стверджує, що за допомогою нового подразника (словесного) посилюється емоційне збудження та втрачається здатність до самоконтролю за своїми реакціями і поведінкою у особи, яка обшукується [33], завдяки чому слідчий може помітити певне хвилювання під час розмови з ним та пересування територією, на якій проводиться обшук, і зорієнтуватися, де саме можуть бути приховані предмети, які слідчий має намір знайти. Це досягається шляхом уважного та ретельного огляду слідчим того або іншого об'єкта, постановкою запитань особі, яка обшукується, для отримання пояснень стосовно їх призначення, приналежності тощо, для спостереження за його поведінкою, мімікою, відповідними реакціями, що дає слідчому можливість зробити потрібні для себе висновки. Один з опитаних слідчих наводить такий приклад застосування даного прийому з своєї слідчої практики. Розслідуючи справу про фальшивомонетництво, слідчий прийняв рішення провести обшук у помешканні підозрюваного Ц. Огляд вітальні дав певний результат — у книгах було виявлено декілька підроблених купюр американських доларів. На запитання слідчого, чи немає більше при-

хованих грошей і цінностей, обшукуваний відповів, що немає. Тоді слідчий перейшов у спальню, де також здійснював обшукові дії. У кімнаті було багато різних дитячих іграшок, хоча діти господаря ходили до школи. Слідчий попросив підозрюваного особисто брати їх у руки і по черзі передавати їх йому для огляду. Він уважно оглядав кожну іграшку, відкривав ніші для батарейок, що мали деякі іграшки, і при цьому розпитував підозрюваного про те, як вони побудовані, їх механізми, а сам тим часом спостерігав за ним. Підозрюваний почав сильно хвилюватися, руки його тремтіли, коли він подавав слідчому іграшки одну за одною і було помітно, що він брав їх, свідомо вибираючи. Це слідчого насторожило і він почав ще ретельніше придивлятися до іграшок. Таким чином у одній з іграшок було виявлено фальшиві купюри іноземної валюти і десять золотих монет.

Вважаємо, що в окремих випадках необхідно проводити повторний обшук. Його проведення певним чином впливає на психологію осіб, у яких він проводиться. Проведення повторного обшуку наступного дня або через певний час, як свідчить практика, має певні позитивні результати. У процесі повторного обшуку у особи в якій вже проводився обшук, втрачається обережність, і вона мимоволі може дістати з тайника сховані предмети або, навпаки, відчуваючи страх, переховує їх в інше місце. Проведений у таких випадках ретельний повторний обшук нерідко дає позитивні результати. Вивчена нами слідча практика показує, що у 17,9 % випадків було проведено повторний обшук, причому у 9,2 % випадків він мав позитивний результат. Це становить 46 % від загальної кількості повторних обшуків.

Результати досліджень свідчать про доцільність проведення повторних обшуків, що узгоджується з висновком В.В. Рябокonia і В.І. Шиканова, які, посилаючись на літературні джерела і дані практики, стверджують, що основним чинником проведення повторного обшуку, є тактичне міркування слідчого [58].

Ще один приклад повторного обшуку, який дав позитивний результат. Розслідуючи кримінальну справу про розкрадання державного майна в особливо великих розмірах, слідчий провів обшук одночасно у чотирьох співучасників. Обшук дав певний позитивний результат — було виявлено гроші, цінності, нажиті злочинним шляхом, а також ошадні книжки з внесками на великі суми. Через день було виявлено і затримано ще одного співучасника — громадянина К. Проведений у нього обшук результатів не дав, після цього слідчий вирішив провести повторний обшук у одного з співучасників злочину, громадянина Ф., який мешкав у одному будинку із затриманим К. Повторний обшук, проведений у квартирі Ф., помітно вплинув на нього, завдяки чому на пропозицію про добровільну видачу прихованих у нього цінностей і грошей, він віддав п'ять ошадних книжок, які передав йому на зберігання Д., сума внесків у яких становила 210 тисяч гривень.

З тактичних міркувань для проведення повторного обшуку склад групи, на наш погляд, потрібно залишити таким, як і при попередньому обшуку, але включити до неї нового співробітника, який до цього часу у першому обшуку участі не брав. На користь попереднього складу групи вказує те, що її члени вже добре знають обстановку на місці обшуку, а

введення нової людини до її складу, дозволить виявити певні моменти, які могли стати непоміченими для членів групи.

У процесі проведення обшуку слідчому також потрібно звертати увагу на ті речі та предмети, які можуть з'явитися у особи, що обшукується, внаслідок, в тому числі, раніше вчинених і нерозкритих злочинів [42].

Слідчий повинен завжди бути готовим до негативного психологічного впливу з боку не лише особи, яка обшукується, його родичів та її членів сім'ї, а й загалом обстановки, що складеться на момент проведення цієї слідчої дії. Іноді, як свідчить слідча практика обшукувана особа у процесі обшуку, який у неї проводиться, намагається відвернути увагу слідчого або інших учасників, конфліктує з ними з переходом до прямого опору. Ця особа може розпочати скандал з членами своєї сім'ї для відвернення уваги слідчого, що може також проявлятися у переміщенні предметів та їх розкиданні. Все це безумовно негативно впливає на слідчого, і він повинен це враховувати, відповідно реагуючи, класти край цим діям у рамках закону, але ні в якому разі не йти на конфлікт. Вважаємо правильною думку О.М. Васильєва, який з цього приводу зазначає: «якщо обшук проводиться у того, хто дійсно не приховує речей, які розшукуються, то обвинувачений, звичайно може серйозно переживати неприємну процедуру обшуку і відчувати себе морально травмованим, але реагуватиме на це показною зневагою та іронією. Іронія та бравада у поведінці підозрюваного, як правило, свідчить про те, що помилки у діях слідчого, який вирішив провести обшук, немає, йому лише потрібно наполегливо шукати, не піддаючись на провокацію» [59].

Нами розглянуто найдодільніші прийоми психологічного впливу, які мають застосовуватися слідчим при проведенні обшуку.

Слідчий повинен постійно працювати над удосконаленням прийомів і методів, які використовує у процесі своєї роботи, і наука покликана допомагати йому в цьому, розробляючи нові методи.

Абсолютно правильною в цьому відношенні є думка В.І. Попова, який закликає навчати слідчих конкретним криміналістичним прийомам обшуку, що ґрунтуються на психологічній основі [60].

На завершення даної теми пропонуємо зробити такий висновок: тактично правильне застосування психологічного впливу у рамках закону при проведенні обшуку є цінним і корисним, оскільки такий вплив значно підвищує ефективність цієї слідчої дії.